

Potrzeba realizacji społecznej gospodarki rynkowej i budowy społeczeństwa obywatelskiego w Polsce

1. Konsensus konstytucyjny

- 1.1 **Podstawowe idee Samorządnej Rzeczypospolitej były uzgodnione przy „okrągłym stole” i zyskały ogólnonarodowy konsensus. Zostały one zapisane w nowej Konstytucji RP z 1997 r.** Art. 1 stanowi: „*Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli*”, Art. 2: „*Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawa, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej*” oraz Art. 20: „*Spółeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej*”. Dalsze artykuły, m. in. 67, 68 i 70, uszczegóławiają te postanowienia.
- 1.2 Rzecznikiem wprowadzenia tych zasad był wielomilionowy ruch społeczny i NSZZ „Solidarność”. **Spółeczństwo poparło porozumienia „okrągłego stołu” i przyjęło Konstytucję w powszechnym referendum.** Jest przywiązane nadal do jej podstawowych wartości i zasad ustrojowych oraz oczekuje ich pełnej realizacji. Budowa społeczeństwa obywatelskiego była i pozostaje nadal wiodącym hasłem i celem społeczno-politycznym.
- 1.3 **Unia Europejska odwołuje się również wyraźnie do modelu społecznej gospodarki rynkowej i społeczeństwa obywatelskiego** (Część I, *Definicje i cele Unii*, artykuły I-3, ust.3 *Konstytucji U.E.*), a w tym do zasady pomocniczości (władz wyższego szczebla w stosunku do niższego) oraz godzenia wolnej konkurencji rynkowej z solidarnością społeczną. *Odnowiona Strategia Unii Europejskiej dotycząca Trwałego Rozwoju z 2006 r.*, podkreśla potrzebę zrównoważonego wzrostu gospodarczego, rozwoju społecznego i ochrony środowiska, co charakteryzuje społeczną gospodarkę rynkową.
- 1.4 **Jednak już w 1989 r. krajowe środowiska liberalne, inspirowane i wspierane z zagranicy, zdominowały nowe władze państwowe w Polsce, które w sposób niejawnny odrzuciły zasady Samorządnej Rzeczypospolitej i porozumienia „okrągłego stołu”.** W trybie zakulisowym przyjęły globalistyczne warunki *Konsensusu Waszyngtońskiego* oraz otworzyły kraj dla ekspansji kapitału światowego i zagranicznego biznesu. Przy tym fałszywie głoszą, że jest to realizacja uzgodnień „okrągłego stołu”.
- 1.5 Niestety, **znaczna większość polskich parlamentarzystów i polityków oraz działaczy partyjnych i gospodarczych nie zna podstawowych zasad ustrojowych społecznej gospodarki rynkowej lub je ignoruje.** Sejm uczestniczył w realizacji destrukcyjnej „polskiej transformacji”, ale nie miał nad nią kontroli, skutecznie zablokowanej z pomocą liberalnych mediów. Również świadomość ogółu społeczeństwa została znacznie zafałszowana błędną doktryną neoliberalną.
- 1.6 Ani Parlament ani rozbite związki zawodowe dotychczas nie odwołały się do polskiej Konstytucji. Została ona przyjęta dopiero w 1997 r. i potwierdziła, pomimo dużych rozbieżności zaistniałych w praktyce, że społeczna gospodarka rynkowa pozostaje trwałą podstawą ustroju Polski. Przedłużający się brak szerszej realizacji tych zasad i brak związanego z tym rozwoju społeczeństwa obywatelskiego wywołuje narastające niezadowolenie i niepokój w kraju. Ludzie widzą destrukcję gospodarki i bezprawie oraz fałsz różnych porozumień społecznych. Niewątpliwie to niezadowolenie będzie nasilało się nadal w warunkach kryzysowych.

2. Ogólne (modelowe) zasady ustrojowe społecznej gospodarki rynkowej

- 2.1 Zasady społecznej gospodarki rynkowej zostały wypracowane i wprowadzane częściowo do praktyki już w okresie międzywojennym, głównie w Szwecji, a w pewnym stopniu także w Polsce. Po wojnie najlepiej rozwinięto je i zrealizowano w Niemieckiej Republice Federalnej, gdzie wkrótce doprowadziły do „cudu gospodarczego” i były z powodzeniem stosowane w ciągu 35 lat. Podobne zasady zostały częściowo wprowadzone i w innych krajach zachodnich. **Najszerzej od dziesięcioleci do dziś realizowane są w krajach skandynawskich (wzorcowy model w Finlandii), gdzie sprawdzają się pozytywnie zarówno w obszarze gospodarczym jak i społecznym, w konfrontacji ze światową konkurencją i agresywną globalizacją.**
- 2.2 Konkretnie rozwiązania ustrojowe społecznej gospodarki rynkowej różnią się w szczegółach w poszczególnych krajach, zależnie od tradycji, warunków wewnętrznych i sytuacji międzynarodowej. W pewnym stopniu zmieniają się też w czasie. Można jednak podać pewne ogólne, charakterystyczne zasady i cechy modelu ustrojowego społecznej gospodarki rynkowej.
- 2.3 **Spółeczna (i socjalna) gospodarka rynkowa jest ustrojem, w którym przez aktywizację zawodową i gospodarczą społeczeństwa zapewnia się wzrost gospodarczy, rozwój społeczny i zabezpieczenia socjalne.** Prawidłowe rozwiązanie zagadnień społecznych i socjalnych, zintegrowane z całością procesów gospodarczych w kraju, pobudza gospodarkę do szybkiego wzrostu, a kraj do rozwoju społecznego. Racjonalna polityka gospodarcza państwa przekłada wzrost gospodarczy na wzrost ogólnego dobrobytu i jakości życia społeczeństwa. W XXI wieku jest to regulowana, zrównoważona i ekologiczna gospodarka rynkowa, służąca trwałemu rozwojowi całego społeczeństwa.
- 2.4 **Każdy obywatel zdolny do pracy powinien pracować użytecznie, w ramach swoich możliwości i warunków, jakie państwo stara się ułatwić i poszerzyć.** Państwo dba o rozwój publicznego kształcenia i przekwalifikowania, pośrednictwo w zatrudnieniu oraz ułatwienia w tworzeniu małych i średnich przedsiębiorstw. Obejmuje to m.in. uproszczenie formalności, ulgi podatkowe, tanie kredyty i poręczenia kredytowe. Państwo także wspiera wzrost zatrudnienia w zakładach prywatnych oraz rozwój publicznych miejsc pracy.
- 2.5 **Podstawą zrównoważenia gospodarczego i społecznego jest mieszana, wielosektorowa struktura własnościowa,** obejmująca podmioty państwowe, komunalne, spółdzielcze, prywatne i mieszane. Podmioty publiczne działają w dziedzinach strategicznych, w infrastrukturze, w obszarze dóbr publicznych (oświata, służba zdrowia, kultura, bezpieczeństwo, środowisko i inne) oraz w specyficznych segmentach rynku.
- 2.6 **Warunkiem rozwoju powszechnej przedsiębiorczości są uczciwe zasady konkurencji,** ściśle pilnowane przez państwo. Obowiązuje ustawodawstwo antymonopolowe, zakaz porozumień kartelowych, ograniczenia i kontrola fuzji oraz przeciwdziałanie praktykom korupcyjnym. Służy temu sprawny, nie korupcyjny aparat państwowy.
- 2.7 **Zasada konkurencji rynkowej i uczciwego obrotu towarowego jest uzupełniona i równoważona w szerszej skali gospodarczej i czasowej zasadą kooperacji i współdziałania** wszystkich podmiotów w interesie całej gospodarki i kraju.
- 2.8 Przeciwwagą egoizmu biznesowego, indywidualnego i grupowego jest zasada solidarności społecznej i sprawiedliwości. Przeciwstawia się ona m. in. nadmiernemu rozwarstwieniu dochodowemu i majątkowemu przez odpowiedni system podatków progresywnych. **Powszechny udział obywateli we własności i dochodach z rozwoju gospodarczego traktowany jest jako konieczny warunek realnej równości praw i wolności obywatelskich.**

- 2.9 **Maksymalnemu zaangażowaniu wszystkich pracowników w rozwój przedsiębiorstwa służy ich partycypacja w zarządzaniu i w zyskach.** Uczestniczą w tym rady pracownicze i rady nadzorcze oraz dyrekcje i związki zawodowe. Okresowe uzgodnienia zapewniają zachowanie równowagi między realnymi wymaganiami gospodarczymi a społecznymi w zmieniających się warunkach otoczenia. Zarówno pracodawcy jak i pracownicy mają swoje reprezentacje do negocjacji na szczeblu krajowym.
- 2.10 Obywatel który nie może pracować ma zapewnione warunki minimum egzystencji i bezpieczeństwo socjalne ze środków publicznych. System socjalny zapobiega marginalizacji i wykluczeniu społecznemu. Zabezpieczenia te są na tyle wszechstronne i skuteczne, że **potocznie mówi się o ustroju bezpieczeństwa socjalnego.** Państwo wspiera również rozwój rodziny i budownictwo mieszkaniowe, zapewnia publiczną opiekę, służbę zdrowia, oświatę, wykształcenie oraz rozwój nauki i kultury.
- 2.11 **Szeroki zakres praw i swobody aktywnego społeczeństwa sprzyja rozwojowi t. zw. trzeciego sektora;** różnorodnych stowarzyszeń i organizacji społecznych, charytatywnych, kulturalnych, regionalnych, finansowych i gospodarczych, a w tym społecznych banków oszczędnościowo-pożyczkowych, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, ruchu spółdzielczego i akcjonariatów pracy. Formuje się i poszerza społeczeństwo obywatelskie i różne formy demokracji bezpośredniej, gospodarczej, dialogowej i przedstawicielskiej.
- 2.12 **Zachowaniu ogólnego pokoju społecznego i przewycięzaniu napięć służy szersza praktyka dialogu między społeczeństwem i władzami państwowymi.** Są ułatwienia w organizowaniu się wyodrębnionych grup społecznych oraz prezentowaniu ich interesów. W trybie dialogu wypracowuje się konsensus społeczny i związaną z nim politykę społeczno-gospodarczą państwa. Uczestniczą w tym liczne organizacje społeczne i pozarządowe. Zwieńczeniem jest rzeczywista demokracja parlamentarna z wszechstronną reprezentacją sił społecznych.
- 2.13 **Spółeczna gospodarka rynkowa** to nie jest model państwa opiekuńczego z jego powszechnymi słabościami. **To silne, dynamiczne państwo społeczeństwa obywatelskiego, ułatwiające rozwój wszystkich sił i inicjatyw służących dobru ogólnemu, demokratyczne i zrównoważone wewnętrznie.** Władze są zobowiązane (i kontrolowane) do realizacji stałego wzrostu gospodarczego i pełnego zatrudnienia. Państwo daje społeczeństwu poczucie obywatelstwa, osobistego bezpieczeństwa, realnej wolności oraz równości praw i szans.

3. Wpływ neoliberalnego globalizmu na destrukcję ustroju państwa

- 3.1 **Zasady społecznej gospodarki rynkowej zostały w Europie zaatakowane z początkiem lat osiemdziesiątych przez krańcowo egoistyczną ideologię i fałszywą doktrynę neoliberalną Szkoły Chicagowskiej Milтона Friedmana.** Odrzuca ona postulat sprawiedliwości i solidarności, a częściowo także interesu narodowego, kwestionuje kompetencje państwa i zrównoważenie rozwoju. Głosi, że otwarcie gospodarcze granic państwowych i zniesienie wszelkich ograniczeń dla biznesu doprowadzi do szybszego wzrostu gospodarczego i poprawy bytu wszystkim społeczeństwom i mieszkańcom. W skali międzynarodowej ideologia ta została przyjęta przez światowe instytucje polityczno-gospodarcze i usankcjonowana w porozumieniu bogatych państw w t.zw. *Konsensusie Waszyngtońskim*. Dodatkowo, rozwój światowych środków transportu, łączności i wymiany stwarzał warunki dla agresywnej gospodarki globalnej, która się wkrótce rozwinęła.
- 3.2 **Presja światowego kapitału, wielkiego biznesu i ponadnarodowych korporacji produkcyjno-handlowych zdominowała politykę wielu krajów,** w tym i Niemiec. Stymulowała akceptację *Konsensusu Waszyngtońskiego* i korzystne dla kapitału i biznesu zmiany ustawowe. W imię wolnej (nieograniczonej) konkurencji zostały przełamane krajowe ograniczenia importowe, antymonopolowe i kartelowe. Masowe produkty światowe zalały rynek i produkcję krajową, co

ograniczyło jej zakres oraz spowodowało wzrost bezrobocia i spadek płac. W efekcie została zachwiana równowaga między gospodarką a społeczeństwem.

- 3.3 W efekcie zmniejszają się dochody państwa i ogranicza jego działalność socjalna. Zawęża się zakres ochrony pracy i prawa pracy, maleje rola związków zawodowych, kurczy się partycypacja pracownicza i działalność socjalna zakładów pracy. Wzrasta natomiast dominacja pracodawców i interesów biznesu. **Przy dominacji praw i wolności pieniądza kurczą się w praktyce prawa i wolności pracowników, obywateli i prawa człowieka.**
- 3.4 W szerokim nurcie procesów globalizacyjnych obok agresywnych działań neokolonialnych przejawiają się i bardziej neutralne, a nawet pozytywne procesy stwarzające nowe możliwości i szanse. Od pozycji i polityki poszczególnych państw zależy, czy poddadzą się dominacji obcego kapitału i korporacji, czy bardziej skorzystają z dogodnych dla siebie szans i możliwości. **W Europie racjonalnie i z korzyścią dla siebie działają nadal w warunkach globalizacji kraje skandynawskie, zachowując ustrój społecznej gospodarki rynkowej.** Również na własnych, korzystnych dla siebie warunkach wpisują się w procesy globalne dynamiczne kraje azjatyckie, a ostatnio także kraje Ameryki Południowej.
- 3.5 Polska, jak wspomniano wyżej w p. 1.4, od początku transformacji poddała się dyktatowi *Konsensusu Waszyngtońskiego* i struktur globalnych oraz otworzyła kraj dla swobodnej penetracji przez kapitał światowy i zagraniczne korporacje. Jednocześnie władze uniemożliwiły reprivatyzację mienia bezprawnie zabranego w okresie komunistycznym, zablokowały komunalizację ważniejszych przedsiębiorstw służących miastom oraz ograniczyły zakres działania ruchu spółdzielczego i dysponowania jego majątkiem (*specustawa* z 1990 r.). W rzeczywistości potrzebne było szersze otwarcie naszego kraju dla innowacyjnego kapitału zagranicznego i nowych inwestycji produkcyjnych w wybranych przedsiębiorstwach i niektórych technologiach. Wymagało to jednak świadomej polityki sektorowej i ścisłego nadzoru państwowego, a tego nie było. **Obcy kapitał, z pomocą władz, posługując się korupcją, realizował wrogie przejęcia najlepszych przedsiębiorstw. Mało inwestował w nowe urządzenia, częściej likwidował zaawansowaną technologicznie polską konkurencję.**
- 3.6 **Nastąpiło silne uzależnienie gospodarki kraju od światowego systemu finansowego i obcych korporacji.** Dalsze ograniczenia rozwojowe narzucają jednostronne dyrektywy Unii Europejskiej, kierującej się interesami krajów bogatszych „starej Unii”. **Traktują Polskę jak kolonię, nie dbają o nasz wzrost gospodarczy ani rozwój społeczny.** Dokuczliwość tych uzależnień i związane z nimi zagrożenia stają się szczególnie niebezpieczne w obecnym okresie światowego kryzysu. Władze w kraju nie prowadzą jednak własnej polityki gospodarczej i nie realizują krajowych programów rozwojowych.
- 3.7 **Zamiast powszechnego uwłaszczenia obywateli realnymi udziałami w majątku państwowym nastąpiło ogólne wywłaszczenie z tego majątku,** który w większości przeszedł w zagraniczne ręce (od 20% w transporcie do 80% w bankach). Nie było już mowy o Samorządnej Rzeczypospolitej, a zasady społecznej gospodarki rynkowej zostały odrzucone na rzecz gospodarki neoliberalnej i znacznego zmniejszenia roli państwa w kształtowaniu ładu gospodarczego i realizacji programów rozwojowych. **Nadal zawęża się sfera publiczna i działalność socjalna państwa.** Nastąpiło istotne zmniejszenie dochodów budżetowych; deficyt budżetowy w roku 2010 może dojść do 100 mld zł. W efekcie od lat szybko rośnie zadłużenie państwa.
- 3.8 **W procesie transformacji,** agresywnej, światowej konkurencji, niszczycielskiej wyprzedaży i zawłaszczania majątku narodowego oraz sztucznie wywoływanych bankructw, **gospodarka polska została w znacznym stopniu zniszczona.** Wywołało to duże bezrobocie; w szczytowym okresie traciło pracę po około 0,5 miliona pracowników rocznie. Pomimo pewnych zmian, bezrobocie i bieda utrwały się w wielu rejonach kraju, a tylko niewielka część bezrobotnych otrzymuje zasiłki. **Z badań GUS w 2003 r. wynika, że 59 procent polskiego społeczeństwa, to**

jest 22,5 mln osób żyło poniżej minimum socjalnego, czyli poniżej granicy za którą zaczyna się niedostatek. Sytuacja na wsi była gorsza niż średnio w kraju, ponieważ w 2001 r. poniżej minimum socjalnego żyło 71,2% rolników, także 71,2 % pracowników na stanowiskach robotniczych i 66,8 % chłopów-robotników. Od tego czasu sytuacja uległa dalszemu pogorszeniu. Prezentowane liczby dowodzą do jakiej biedy doprowadziła w Polsce budowa kapitalizmu w ciągu ostatnich 20 lat, podczas gdy media prezentują zafałszowaną rzeczywistość kilkuprocentowej bogatej mniejszości..

- 3.9 **Postępuje proces rozwarstwienia dochodowego i majątkowego, a maksymalne płace są już ponad stukrotnie wyższe od minimalnych.** W parlamencie reprezentowana jest tylko nieliczna, bogatsza część społeczeństwa. Pomimo, że w okresie ostatniego dwudziestolecia PKB na głowę wzrósł w Polsce realnie o 50% (90 % ?), to liczba biednych obywateli wzrosła trzykrotnie. Przeciętny dochód rodziny w Polsce należy do najniższych wśród krajów OECD. Z analiz Komitetu Ochrony Społecznej Komisji Europejskiej wynika, że co czwarte dziecko w Polsce jest niedożywione, a jedna trzecia żyjących w skrajnej biedzie to dzieci, które nie ukończyły 14 lat. Obok powstała kilkuprocentowa grupa bogaczy w miastach i w rolnictwie. Krzyczy wielka niesprawiedliwość społeczna.
- 3.10 Bieda w kraju, indoktrynacja i demoralizacja dotyczy w znacznym stopniu dzieci i młodzieży. Większość młodych Polaków nie widzi dla siebie przyszłości w kraju i myśli nie o jego rozwoju i założeniu rodziny, ale o wyjeździe za granicę. W okresie wyborczym obiecuje się młodym zasadnicze zmiany i perspektywy rozwojowe, a później pozostawia się ich samych w złej sytuacji. **Degraduje się i marnuje wielki kapitał społeczny młodego pokolenia.** Szybko spada wskaźnik urodzin i społeczeństwo starzeje się. Zmniejsza się solidarność, a narastają przejawy agresji i patologii społecznej.
- 3.11 **Prasa i masowe media w kraju, związane z kapitałem zagranicznym, propagują fałszywe poglądy neoliberalne i ideologię globalistyczną,** jako jedyny racjonalny nurt ekonomiczny. Stale podsycają też niechęci, podziały i partyjne interesy w kraju. Nie są platformą wielostronnej dyskusji (demokracji dialogowej) i nie służą społeczeństwu obywatelskiemu. Zacierają wszelką ustrojową świadomość społeczną.
- 3.12 Wskaźniki zaangażowania obywatelskiego i partycypacji w życiu społecznym wskazują, że można mówić o społeczeństwie obywatelskim w Polsce na poziomie zaledwie 10%. **Występuje ostry „deficyt demokracji”;** brak w kraju demokracji dialogowej (pełnej wymiany przeciwstawnych poglądów) i demokracji gospodarczej (partycypacji członków i pracowników w zarządzaniu i dochodach przedsiębiorstw), nie mówiąc już o demokracji przedstawicielskiej. Brak jest obywatelskiej kontroli i odpowiedzialności partii, organów państwowych i wymiaru sprawiedliwości. Społeczeństwo nie ma zaufania do partii i władz państwowych.
- 3.13 **Neoliberalna ideologia i polityka gospodarcza w istocie skompromitowały się w Polsce i na świecie oraz rozczarowały ludzi myślących.** Jak wielu przewidywało i ostrzegało, wszędzie zamiast powszechnego dobrobytu doszło do dalszego wzrostu bogactw nielicznych oraz do poszerzenia i pogłębienia obszarów biedy. Światowi naukowcy, ideolodzy i głosiciele neoliberalizmu, a wśród nich najbardziej znany u nas i negatywnie zasłużony Jeffrey Sachs, przyznają się do błędów i odcinają się od tego nurtu. Podobnie wypowiadają się i inni: J.E. Stiglitz, E.J. Mishan, J.K.Galbraith, D.C. Korten. Również kolejni Papieże zwracali uwagę na błędy tego kierunku.
- 3.14 **Panujący od dwu lat wielki światowy kryzys wskazuje dodatkowo na istotne, trwałe błędy i wady systemów finansowych.** Liczne studia, publikacje i filmy obnażają ukrywane wady i nieuczciwości tych systemów i praktyk bankowych. Jednak oficjalnie mało o tym się mówi, nie szuka winnych i nie zmierza do naprawy błędnych założeń finansowych.

- 3.15 **Fałszywą okazała się również doktryna o doskonałej samoczynnej regulacji rynkowej i minimalnej roli państwa.** Teraz państwa, uzależnione od potęg finansowych i ponadnarodowych korporacji produkcyjno-handlowych i kapitałowych, okazały się niezbędne i ratują te struktury kosztem funduszy publicznych. W tej sytuacji niektóre ideowe środowiska powracają do idei społecznej gospodarki rynkowej.
- 3.16 Pomimo kompromitacji i kryzysowego bankructwa presja globalizmu w stosunku do struktur państwowych i społecznych nie maleje, a nawet wzrasta. Coraz wyraźniejsze restrykcje i fałszywe propagandowe starają się stłumić narastające niezadowolenie społeczne. Przy dalszym utrzymaniu tych tendencji **w perspektywie rysuje się nowy ideologiczny totalitaryzm (a może neofaszyzm) i terroryzm.**
- 3.17 Władze polityczne i gospodarcze w Polsce, a częściowo i w Unii Europejskiej oraz partie i różne, poprawne politycznie środowiska naukowe dotychczas nie zauważyły neoliberalnego bankructwa w kraju i na świecie. Pozostają one stale pod wpływem struktur globalistycznych i korporacji, nie podejmują koniecznych studiów i prób zmniejszenia podstawowych wad ustrojowych.
- 3.18 **Trzeba więc stwierdzić, że w Polsce nie są realizowane podstawowe zasady konstytucyjne i ustrojowe dotyczące społecznej gospodarki rynkowej.** Nie jest respektowany konsensus społeczny w tej sprawie, osiągnięty przy „okrągłym stole”, a oczekiwania i postulaty społeczne nie są brane pod uwagę. W warunkach słabego państwa i niekompetentnej władzy gospodarka neoliberalna rozrasta się sama, podobnie jak kolczaste krzaki na polu bez gospodarza.

4. Co robić ? Szerzej wdrażać konstytucyjne zasady ustrojowe społecznej gospodarki rynkowej

- 4.1 Światowe procesy gospodarczo-polityczne i ideologiczne nie są przejawem jakiegось bezwzględnego determinizmu, a wynikają z interesów i świadomej woli zaangażowanych w nie ludzi i organizacji. Świat nie jest skazany *a priori* na alternatywę: totalitaryzm albo terroryzm i rewolucja. Możliwe są różne drogi rozwojowe, co przypomniał polski Papież Jan Paweł II już na początku naszej transformacji w 1991r.: „*Nie do przyjęcia jest stwierdzenie jakoby po klęsce socjalizmu realnego kapitalizm pozostawał jedynym modelem organizacji gospodarczej.*” (*Centesimus annus* p.35). Podobnie przestrzegało Polskę przed neoliberalną transformacją wielu uczonych polskich i zagranicznych.
- 4.2 **Negatywna dominacja ponadnarodowych korporacji i systemów finansowych zawęża i korumpuje władze państwowe, uszczupla dochody publiczne** oraz oddziałuje destrukcyjnie na życie gospodarcze i społeczne. Korporacje prawie nie uczestniczą w kosztach zewnętrznych prowadzonej działalności; ani w utrzymaniu infrastruktury, sfery publicznej i polityki socjalnej państwa. Z tego względu mówi się nawet o terroryzmie korporacyjnym. **Poddanie korporacji pewnym rygorom i obowiązkom świadczeń na rzecz państw wymaga opracowania odpowiednich regulacji prawnych** i jednolitego ich egzekwowania w różnych krajach. Jest to obecnie jedno z najważniejszych zadań Unii Europejskiej. W warunkach kryzysu światowego, w interesie całej Unii i poszczególnych krajów leży szersza realizacja społecznej gospodarki rynkowej.
- 4.3 **Kraje Ameryki Południowej**, doprowadzone już wcześniej do bankructwa (podobnie jak teraz Islandia i Grecja), w wyniku przyjęcia *Konsensusu Waszyngtońskiego* i dyrektyw neoliberalnej Szkoły Chicagowskiej, **potrafiły się zdystansować od tych uzależnień i wkroczyły od kilkunastu lat na własną „trzecią drogę”.** Wprowadziły szereg zasad katolickiej nauki społecznej i gospodarki rynkowej oraz uzyskały już znaczne, pozytywne efekty społeczne i gospodarcze. Ekwador przestał spłacać długi zagraniczne w wyniku audytu swojego zadłużenia, który wykazał liczne nieprawidłowości i bezprawia w kontraktach, niezgodne z prawem Ekwadoru, Amerykańskiej Komisji Papierów Wartościowych oraz ogólnymi zasadami prawa

międzynarodowego. Islandia poddała pod referendum układ z wierzycielami, dotyczący zwrotu długu zagranicznego będącego efektem niedawnego spekulacyjnego ataku korporacji finansowych i stanowiący aż 40 % jej PKB. Ponad 93 % Islandczyków odrzuciło ten układ.

- 4.4 **Na szczególną uwagę i przynajmniej częściowe wykorzystanie w Polsce zasługuje aktualny, pozytywny model ustrojowy społecznej gospodarki rynkowej bliskich nam krajów skandynawskich.** Istotna i twórcza jest tam partycypacja pracowników w zarządzaniu i zyskach przedsiębiorstw oraz szeroka państwowa działalność socjalna, powiązana z rządowymi i strategicznymi programami rozwoju i wzrostu gospodarczego.
- 4.5 **Umocnienie i poszerzenie realizacji konstytucyjnych zasad społecznej gospodarki rynkowej w Polsce nie wymaga rewolucji, ale powszechnego zrozumienia tych zasad w społeczeństwie, związkach zawodowych i w partiach oraz zdecydowanej woli politycznej dla ich realizacji w praktyce.** Konieczne jest jednak do tego poważne, ustrojowe wykształcenie obywatelskie oraz zrównoważona reprezentacja parlamentarna wszystkich warstw społecznych: nie tylko biznesu i pracodawców, ale także pracowników, rolników i spółdzielców (a takich partii obecnie brakuje). Potrzebna jest również polityka rozwoju kraju i egzekwowanie podstawowych norm moralnych, wyznaczanych przez znaczną większość społeczeństwa; uczciwości, sprawiedliwości i patriotyzmu.
- 4.6 W potrzebnym przywróceniu wartości moralnych do życia gospodarczego i politycznego, solidarności i sprawiedliwości oraz w przezwycięzeniu neoliberalnego egoizmu **podstawowym sojusznikiem społeczeństwa i państwa w Polsce powinien być Kościół Katolicki**, ze swoją wielką pracą wychowawczą i pozytywną nauką społeczną. Rzecznikiem tego był Papież Jan Paweł II, jest Benedykt XVI oraz środowiska katolickie w kraju.
- 4.7 **Rozwój społeczno-gospodarczy zależy od zgodnej, długookresowej współpracy głównych sił i podmiotów:** władz państwowych i samorządów terenowych, partii, instytucji finansowych, organizacji przedsiębiorców, związków zawodowych i społeczeństwa. Konieczne jest wzajemne zrównoważenie i porozumienie dynamicznych czynników rozwojowych: społecznych, politycznych, gospodarczych i ekologicznych. Potrzebne poszerzenie społecznej reprezentacji w parlamencie zwiększy aktywność obywatelską w całym kraju.
- 4.8 **Polityka rozwojowa państwa musi konsekwentnie realizować długookresowe priorytety narodowe oraz strategiczne programy gospodarcze, sektorowe i regionalne.** Potrzebny jest też pakiet wielokierunkowych działań dostosowawczych do zmieniających się uwarunkowań. **Konieczne jest odzyskanie zdolności państwa do kreowania dochodów i inwestycji gospodarczych;** egzekwowania należności, zmniejszenia wydatków administracyjnych i zagranicznych misji wojskowych oraz zrównoważenia budżetu. Obowiązkiem rządu jest realizacja, przez podległy mu bank (NBP) narodowej polityki monetarnej, emisji pieniądza i kreowania kredytu na potrzeby gospodarki. Należy dokonać audytu polskiego zadłużenia zagranicznego przez niezależną specjalistyczną firmę (podobnie jak Ekwador i Islandia) celem zweryfikowania jego legalności i struktury.
- 4.9 **Do realizacji polityki rozwojowej potrzebna jest konsolidacja polskich aktywów finansowych w bankach państwowych** i dynamiczne ich wykorzystanie do kreowania preferencyjnych kredytów inwestycyjnych dla rozwoju krajowej przedsiębiorczości, spółdzielczości i akcjonariatu pracy oraz wzrostu zatrudnienia. Potrzebne są również bardziej korzystne warunki finansowo-prawne dla rozwoju istniejących banków spółdzielczych, SKOK-ów, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, barterowych izb rozliczeniowych oraz innych lokalnych systemów rozliczeń i aktywizacji gospodarczej, stosowanych w krajach Unii.
- 4.10 **Dążyć należy do bardziej zrównoważonej struktury własnościowej podmiotów gospodarczych,** krajowych i zagranicznych; państwowych, komunalnych, wspólnotowych, spółdzielczych i prywatnych oraz różnych form partnerskiej współpracy. Sprzyja to

upowszechnieniu własności oraz wpływa stabilizująco na procesy gospodarcze. Częściowo kompensuje negatywy poszczególnych form oraz zwiększa ogólne bezpieczeństwo gospodarki w warunkach kryzysu.

- 4.11 **Spółdzielczość i akcjonariat pracowniczy łączą działalność gospodarczą ze społeczną. Te formy własności wspólnotowej od dawna dobrze sprawdzają się w Polsce, podobnie jak za granicą**, gdzie są bardziej rozwinięte. Działają efektywnie w aktualnych, konkurencyjnych warunkach rynku globalnego, ale przede wszystkim umożliwiają rozwój gospodarczy środowisk lokalnych. Służą pracownikom, umacniając solidarność i zaufanie społeczne, przypominając wartości: samopomocy, odpowiedzialności, równości, sprawiedliwości i solidarności. Gdy, uwzględnic koszty zasiłków dla bezrobotnych, straty wykluczenia społecznego, rozkładu więzi rodzinnych, patologii, chorób wywołanych stresem, zatrucia środowiska itd., to spółdzielnie okazują się bardziej efektywne niż podmioty komercyjne. (Wykazał to Elinor Ostrom za co otrzymał nagrodę Nobla z ekonomii w 2009 r.) Dlatego **państwo powinno wspierać preferencjami i ulgami rozwój własności wspólnotowej, a nie tak jak obecnie, dawać przywileje zagranicznym korporacjom**. Szczególne preferencje należy stworzyć dla powstających akcjonariatów pracy oraz spółdzielni nastawionych na aktywizację zawodową zmarginalizowanych grup społecznych, czy pozostających trwale bez pracy.
- 4.12 **Potrzebne jest poszerzenie zakresu i skuteczności realizowanej pomocy publicznej w tworzeniu nowych, małych i średnich przedsiębiorstw oraz w zwiększaniu zatrudnienia w istniejących**. Konieczne jest uproszczenie procedur formalnych, ułatwienia i poręczenia kredytowe ze strony państwa oraz szereg innych rozwiązań dobrze sprawdzonych za granicą. Potrzebne jest lepsze dostosowanie publicznych programów kształcenia do lokalnych i krajowych potrzeb rynku pracy oraz do zakładania i prowadzenia własnej działalności gospodarczej. **Należy również powołać obowiązkowe samorządy gospodarcze**.
- 4.13 W ramach ogólnej polityki społeczno-gospodarczej, **konieczna jest aktywizacja regionalna i lokalna, rozwój inicjatyw oraz uruchomienie wszystkich lokalnych czynników rozwoju**. Wzrost zatrudnienia, w tym młodzieży oraz ograniczenie ubóstwa i likwidacja bezdomności musi być priorytetową troską władz i społeczeństwa. Trzeba ujawniać i wykorzystywać każdą możliwość użytecznej pracy, również tradycyjnej i mało efektywnej (jeśli brakuje lepszych możliwości) oraz szerszej pomocy sąsiedzkiej. Wymaga to poszerzenia demokracji samorządowej, obecnie szkodliwie upartyjnionej oraz wszelkich form partycypacji wspólnot i organizacji społecznych.
- 4.14 Dopełnieniem wskazanych działań rozwojowych musi być **racjonalna i znacznie poszerzona działalność socjalna państwa w zakresie zasiłków dla bezrobotnych i upośledzonych, pomocy rodzinie, eliminacji skrajnej biedy i wykluczenia** (zgodnie z unijnym programem), a także rozwój budownictwa socjalnego, przeciwdziałania demoralizacji i patologii społecznej. Konieczne jest prawne i finansowe wspieranie wolontariatów; wszelkich form pracy wychowawczej, opiekuńczej i kulturotwórczej; rodzin zastępczych, ognisk wychowawczych, świetlic itp. (Środki finansowe kierowane na tę działalność dla ludzi z powołaniem przynoszą znacznie większe efekty jakościowe i ilościowe, aniżeli wykorzystywane w instytucjach publicznych).
- 4.15 **Należy powstrzymać zawłaszczanie i zawężanie sfery publicznej w zakresie dóbr natury; zasobów geologicznych, wodnych i leśnych, gospodarki przestrzennej i komunalnej, służby zdrowia i innych usług publicznych**. Korzystny w tym obszarze może być rozwój akcjonariatu użytkowników i akcjonariatu pracy oraz różne formy partnerstwa publiczno-prywatnego.
- 4.16 Ponieważ efektywny ekonomicznie rozwój gospodarczy wymaga uczciwej konkurencji, **konieczne są bardziej restrykcyjne państwowe działania antymonopolowe, antykartelowe i przeciwdziałanie szkodliwym fuzjom**. Konieczna jest państwowa kompleksowa regulacja handlu i rynku oraz restrykcje w imporcie dotowanych produktów i powstawaniu wielkich supermarketów (jak w krajach zachodnich). Pilnowanie uczciwej konkurencji, egzekucji

podatkowej i ograniczenie „szarej strefy” stanowi poważne zadanie państwa i wymaga zmiany prawa regulacji gospodarczej z cywilnego na administracyjne, tak jak w większości krajów Unii. W obecnych warunkach konieczna jest również bardziej skuteczna walka państwa z korupcją, powstrzymanie polityków przed ingerencją w działalność gospodarczą oraz **poddanie prokuratorów, komorników i urzędników podatkowych kontroli społecznej i odpowiedzialności.**

- 4.17 **Konieczne jest także przeciwdziałanie dalszemu rozwarstwieniu społecznemu i majątkowemu** przez wprowadzenie silnie progresywnego systemu podatkowego, a może także przez nadzwyczajny podatek od wzbogacenia oraz podatek Tobina od spekulacji finansowych.
- 4.18 **Szersza realizacja zasad społecznej gospodarki rynkowej wymaga wyspecjalizowanych, skutecznych instytucji państwowych; silnego i kompetentnego państwa** oraz odpowiednich regulacji organizacyjnych i prawnych. Muszą one rozsądnie uwzględniać także liczne zobowiązania państwowe oraz ograniczenia międzynarodowe, narzucane przez Unię Europejską. Obecnie takich umiejętności i kwalifikacji brakuje instytucjom państwowym, które szkodliwie zastrzegają restrykcje i zawężają możliwości rozwojowe gospodarki kraju. Konieczne jest pilne uzupełnienie potrzebnych kompetencji i umiejętności w aparacie państwowym.
- 4.19 Międzynarodowe siły, struktury globalne i korporacje wszelkimi sposobami bronią swoich ciasnych interesów i przeciwstawiają się poszerzaniu społecznej gospodarki rynkowej. Jednak **wspomniane powyżej przykłady krajów skandynawskich oraz krajów Ameryki Południowej wskazują, że możliwa jest realizacja polskich konstytucyjnych zasad ustrojowych i szersza realizacja w kraju społecznej gospodarki rynkowej.** Wymaga to jednak narodowej mobilizacji i dużego obywatelskiego wysiłku.
- 4.20 W skali społecznej **potrzebne jest przeciwstawienie się neoliberalnej indoktrynacji i demoralizacji oraz podjęcie we wszystkich środowiskach szerokich programów oświatowych,** dotyczących ustrojowych zasad społecznej gospodarki rynkowej. Trzeba przybliżyć i popularyzować pozytywne doświadczenia realizacji tych zasad w różnych krajach: ich wpływ na poszerzenie równości praw i szans rozwojowych obywateli, na ogólny wzrost gospodarczy, rozwój społeczny i ochronę środowiska.
- 4.21 **Potrzebne są specjalne kursy szkoleniowe, w zakresie ustrojowych zasad społecznej gospodarki rynkowej,** dla działaczy politycznych, parlamentarzystów, urzędników rządowych i samorządowych oraz związków zawodowych. Specjalny przedmiot nauczania zasad społecznej gospodarki rynkowej i błędów doktryny neoliberalnej powinien zostać wprowadzony do minimum programowego na większości kierunków studiów wyższych.
- 4.22 Wielkie znaczenie szerszej realizacji zasad społecznej gospodarki rynkowej w trudnych i zmieniających się warunkach gospodarczych, społecznych i politycznych wymaga stałej obserwacji badawczej i analitycznej sytuacji w kraju oraz w innych państwach (skandynawskich, latynoamerykańskich i azjatyckich). Potrzebne jest monitorowanie sytuacji oraz okresowe weryfikowanie krajowych rozwiązań i regulacji.

Opracował zespół profesorów i analityków systemowych
pod redakcją prof. dr hab. Włodzimierza Bojarskiego